

Kapitola 17: Měříme menšinám stejným metrem?

Daniel Prokop

Ve vyhrocených internetových i ústních debatách o soužití většiny s etnickými menšinami v České republice často zaznívá jeden argument, a to odmítnutí údajné pozitivní diskriminace a požadavek na *měření stejným metrem*. Ne nadarmo se právě tak jmenovala jedna protiromská petice (Chceme stejný metr), kterou podepsaly tisíce lidí. V dubnu 2014 sice lidé přiznávali Romům oproti většině mírně horší možnosti, které mají v oblasti vzdělání a zaměstnání (což nemusí být přiznání diskriminace, ale spíše hodnocení schopností a kvalifikace), v řadě dalších věcí ovšem panuje přesvědčení o tom, že Romové mají rovné či lepší možnosti. Například v rozvoji vlastní kultury, v získávání bydlení, v jednání na úřadech či při občanských sporech.

Proti postojům většiny přitom stojí zkušenosti samotných Romů. Ve výzkumu Roma Survey z roku 2011 uvedlo 72% Romů, kteří v minulých 5 letech hledali práci, že při hledání zažili diskriminaci, 60% ji zažilo při shánění bytu a 33% ve školství (ať už jako studenti či rodiče žáků). Kdo má tedy pravdu? Mají Romové vyšší, či nižší šance a měříme jim stejným, přísnějším či volnějším metrem?

Stejný životopis, jiné šance

Výzkumníci v roce 2013 provedli zajímavý experiment. Odpověděli na celkem 1800 inzerátů s nabídkou bydlení a při-

ložili životopis svobodného nekuřáka se solidním vzděláním i prací, u životopisu pak měnili pouze jména: byt hledali Jiří Hájek, Phan Quyet Nguyen a Gejza Horváth. Hájkovi odpovědělo 78% pronajímatelů a příslušníkům menšin jen 41%. Podobné rozdíly byly i na trhu práce. Člověku s česky znějícím jménem stačilo rozeslat 7,5 přihlášky k pozvání na jeden pohovor, uchazeč s romským jménem potřeboval 12,5 přihlášky a úspěšnost Asiata byla (hypoteticky kvůli obavám z jazykových schopností či trvalosti pobytu v České republice) ještě horší.

Výzkumníci zřídili všem uchazečům web a zkoumali, jakou práci si posuzovatelé přihlášek dají s přečtením dalších informací o uchazeči. Zjištění bylo zajímavé. Na trhu s byty, kde se zve většina uchazečů, a filtrují se tak nevhodní, se posuzovatelé častěji dívali na weby „podezřelých“ příslušníků menšin a uchazeče z většinové společnosti zvali bez podrobnějšího průzkumu pozadí. Na trhu s prací, kde se zve menšina uchazečů a filtrují se vhodní, platil opak. Posuzovatelé častěji navštěvovali web Jiřího Hájka a „podezřelí“ příslušníci menšin zůstali nepozvaní bez shahy o rozšíření informací.

Tvrďší metr v přidavcích i v trestech

Platí tato nerovnováha jen na trhu práce a s byty, nebo má sklón měřit minoritám přísnějším metrem velká část populace? Pseudoexperiment, který na tuto otázku částečně odpověděl, byl proveden na sklonku roku 2014. V reprezentativním výzkumu mezi lidmi ve věku 15 až 25 let se zkoumalo, jak ovlivňuje vnímání a hodnocení vybraných situací to, když lidé vědí, že jejich účastníkem je Rom.

Výzkumníci položili 6 otázek na zaslouženost trestů, přiznání státních příspěvků a posouzení různých typů chování. U každé otázky se náhodně vybrané polovině respondentů zobrazila romská etnicita a druhá polovina respondentů hodnotila

situaci bez znalosti etnicity. Otázky byly přitom v dotazníku zamíchány na více místech, aby respondentům pokud možno nebylo jasné, že jde o test jejich vnímání etnicity. To by totiž mohlo ovlivňovat odpovědi.

A výsledky? Chudé matce s narozenými trojčaty by přiznalo jednorázový příspěvek ve výši dvou průměrných platů 71 % respondentů. Chudé *romské* matce s narozenými trojčaty jen 40 %. Hlučné chování dvou mladíků v autobuse by vadilo 64 % lidí, hlučné chování *romských* mladíků pak 77 %. Přislíbit volající mladé matce 5členné rodiny byt původně určený pro tří- až čtyřčlennou domácnost by nebyl problém pro velkou většinu mladých lidí (69 %). Ale jen tehdy, pokud by se volající představila jako Anna Veselá. Když volá Erika Demeterová, klesá ochota na 31 %.

Vyšší byly i požadavky trestů. V otázce „*Představte si, že 17letý chlapec vykrade trafikku. Jaký trest je podle vás adekvátní?*“ vybralo nepodmíněné odnětí svobody 35 % respondentů, přičemž jen 8 % na rok či více let. Mezi respondenty, u nichž 17letého chlapce nahradil 17letý Rom, preferovalo odnětí svobody 47 %, přičemž 20 % by pachatele poslalo do vězení na rok či více.

Významnou, byť menší roli hraje znalost etnicity v tom, co si myslíme, když se bez dalších informací ocitneme svědky situace, v níž starší muž fackuje 20letou (romskou) dívku. Při uvedení etnicity klesá počet těch, kteří si situaci vykládají jako napadení dívky. Nejméně pak uvedení etnicity ovlivňovalo to, zda při spatření dělníka sedícího vedle výkopu přičítají jeho odpočinek spíše flákání či pracovní přestávce. Možná i proto, že naše představy a stereotypy o lenosti dělníků obecně přehluší ty o Romech.

Výsledky výzkumu nelze vztahovat na celou mladou generaci. Část lidí mezi 15 až 25 lety však skutečně měří Romům přísnějším metrem. Stejně jako u vnímání cizinců přitom tvrdší postoje mají lidé, kteří žádného Roma osobně neznají.

Známeho či spolužáka mezi Romy má asi jen třetina lidí ve věku 15 až 25 let. Právě u nich hraje v hodnocení všech situací menší roli to, zda je v otázce uvedeno, že aktérem je Rom.

Tento vztah může mít více příčin. Zobecnění o chování etnických, národnostních a jiných skupin jsou jednodušší v prostředí, kdy osobně neznáme příklady, jež mohou těmto zobecněním odpovídat a jindy odporovat. Nelze vyloučit, že Romové, které osobně zná část mladé populace, pocházejí z romských rodin, které nežijí v sociálně vyloučených lokalitách, tedy v odtržení od zbytku společnosti. Jejich osobní příklady tak nemusí odpovídat medializaci, která kvůli zpravodajské hodnotě záporných příkladů zviditelňuje právě a jen problémové typy soužití.

Podobné přitom zřejmě platí i o cizincích žijících v České republice. Například dle analýzy z roku 2008 bývá medializace jejich života v ČR převážně záporná. Nepřekvapí pak, že menšina Čechů, která nějakého „přistěhovalce“ osobně zná, má podle výzkumu z února 2015 k cizincům významně pozitivnější vztahy.